

Pietryčių Lietuvos regiono vyrų (35–45 m.) socialinės ir fizinės aplinkos įtaka alkoholio vartojimui

ALMANĖ PAKRIJAUSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Sociologijos katedra

Santrauka. *Vyrų mirtingumas dėl alkoholio sąlygotų priežasčių Lietuvoje vis dar yra vienas iš didžiausių Europos Sąjungoje. Analizuojant 29 pusiau struktūruotus interviu su 35–45 m. vyrais, gyvenančiais Pietryčių Lietuvos regione, straipsnyje aptariamas socialinio ir aplinkos¹ konteksto modelio (SAKM) poveikis jų alkoholio vartojimui. Siekiama atskleisti vyrų alkoholio vartojimo privalomosios normos formavimąsi, susijusį su socialiniu ir aplinkos kontekstu. Tyrimas atskleidė, kad socialinės normos (privalomosios ir aprašomosios) lemia alkoholio vartojimo įpročių formavimąsi paauglystės ir jaunystės laikotarpiu ir tęsiasi vėlesniame gyvenime. Išskiriami du alkoholio vartotojų tipai: pasiduodantieji socialinės aplinkos įtakai, kai tolesniame individo gyvenime privalomoji alkoholio vartojimo norma išlieka, ir atsispiriantieji socialinio konteksto įtakai, kai privalomosios normos reikšmė mažėja arba jos atsisakoma.*

Reikšminiai žodžiai: *alkoholio vartojimas, socialinės normos, privalomoji ir aprašomoji norma, socialinis ir aplinkos konteksto modelis.*

Įvadas

Lietuva pasaulyje yra viena iš šalių, kurioje alkoholio vartojimas išlieka vienas iš didžiausių. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) duomenimis, 2018 m. Lietuva užima 5–6 vietą iš 44 pasaulio valstybių (OECD 2019). Alkoholio vartojimas kelia ne tik socialinę žalą paties individo sveikatai, bet ir aplinkai. Lietuva tarp Europos Sąjungos šalių viršija vidurkį, nors 2010–2017 m. laikotarpiu alkoholio vartojimas sumažėjo 10 proc. (OECD/European Observatory on Health Systems and Policies, 2019). Remiantis 2019 m. Lietuvos gyventojų sveikatos statistinio

1 Šiame straipsnyje *aplinka* apibrėžiama kaip fizinė aplinka. Pasirinktas taisyklingas vertimas išlaikant dvi skirtingas sritis: tiek socialinę aplinką, tiek fizinę aplinką remiantis B. Ward modeliu, kuriame apibrėžiamos šios dvi sritys. Straipsnyje *socialinis kontekstas* ir *socialinė aplinka* pagal reikšmę vartojami kaip sinonimai (aut. past.)

tyrimo duomenimis, didžiausia per 12 mėn. iki tyrimo vartojusių alkoholi tik vyrų (88 proc.), tiek moterų (84 proc.) dalis buvo 35–44 m. amžiaus grupėje. Vyrų alkoholio vartojimas pagal atskiras amžiaus grupes pasiskirstė taip: didžiausias 35–44 m. amžiaus grupėje (88 proc.), 25–34 m. grupėje – 87 proc., 45–54 m. grupėje – 84 proc. Nustatyta, kad alkoholis buvo gausiau vartojamas savaitgaliais (įskaitant penktadienius). (Lietuvos statistikos departamentas, 2020). Standartizuoti mirtingumo rodikliai², susiję su mirtimis dėl alkoholio vartojimo, atskleidžia, kad vyrų mirtingumas 2019 m. lyginant su moterų išlieka didesnis: vyrų 27,4 (2018 m.–20,65), moterų – 7,61 (2018 m.–6,4) (Higienos institutas, 2021). Grigoriev et al. (2015) tyrimai atskleidė, kad didžiausias vyrų mirtingumas yra Lietuvos regionuose, besiribojančiuose su Baltarusijos siena ir Šiaurės vakarų šalies dalyje. Šiuos duomenis patvirtina Higienos instituto (2020) rezultatai apie 2019 m. visuomenės sveikatos būklės rodiklius Lietuvoje. Remiantis duomenimis, dėl alkoholio vartojimo standartizuotas mirtingumo rodiklis buvo didesnis rytinėje ir pietrytinėje Lietuvos dalyje (Higienos institutas, 2020).

Alkoholio vartojimo apibrėžimas moksliniuose tyrimuose dažniausiai siejamas su išgertu alkoholio kiekiu, vartojimo intensyvumu. Pasak Tamutienės (2014), alkoholio vartojimas taip pat labai priklauso nuo kultūrinio konteksto ir individo lūkesčių. Moksliniame diskurse nėra vieningų alkoholio vartojimo apibrėžčių. Šiame straipsnyje aktualiausias šios alkoholio vartojimo apibrėžtys:

- saikingas vartojimas (*moderate drinking*) – alkoholio vartojimas, nesukeliantis problemų, mažos rizikos vartojimas; neviršijant 16,8 SAV³ per savaitę;
- sunkus, stiprus gėrimas, alkoholio vartojimas dideliais kiekiais (*heavy drinking*) – alkoholio vartojimas, peržengiantis socialiai priimtinus saikingo vartojimo standartus; vieno gėrimo epizodo metu išgeriant 5 SAV;
- žalingas vartojimas (*harmful use*) – tai piktnaudžiavimas alkoholiu, fiziškai ir psichiškai sveikatą žalojantis vartojimas; 40 SAV per savaitę. (*Lexicon of alcohol and drug terms published by the World Health Organization*, 1994; Higienos institutas, 2016).

Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad alkoholio vartojimui įtakos turi vieta, laikas ir įvairios kitos aplinkybės (Freisthler et al. 2014), ir vartojimui aiškinti taiko socialinių normų teoriją (Cialdini et al. 1991; Borsari ir

---

2 Standartizuotas mirtingumo rodiklis – mirusių asmenų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų pagal Europos standartą. Šis rodiklis rodo, koks būtų mirtingumo rodiklis, jei gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes visose šalyse būtų vienodas (aut. past.).

3 SAV – standartinis alkoholio vienetas, atitinkantis gryno (100 %) alkoholio kiekį gramais. 1 SAV yra 10 g. gryno alkoholio. Pavyzdžiui, šiuo atveju 16,8 SAV atitinka 4,2 l alaus.

Carey 2001; Berkowitz 2005; Glassman et al. 2016). Socialinių normų svarba pasireiškia individui priimant sprendimus. Pasak Ward (2011), tam, kad atsirastų šios normos, turi egzistuoti tam tikra aplinka. *Socialinio ir aplinkos konteksto modelis* (SAKM) buvo taikomas tirti vyrų alkoholio vartojimo įpročius bei aplinkos poveikį socialinėms normoms. Aplinkos veiksnių įtaką alkoholio vartojimui šis modelis apibūdina keturiais aspektais: fiziniu-geografiniu, laiko, socialiniu ir asmeniniu-istoriniu, veikiančiais vienu metu.

Straipsnio objektas – socialinio bei aplinkos konteksto poveikis alkoholio vartojimui. Tikslas – atskleisti Pietryčių Lietuvos regiono vyrų (35–45 m.) alkoholio vartojimo privalomumo formavimąsi, susijusį su socialiniu ir aplinkos kontekstu.

Pirmoje straipsnio dalyje pristatomos teorinės autorių įžvalgos. Čia apibrėžiama socialinių normų teorija bei socialinis ir aplinkos konteksto modelis ir jo aspektai. Antroje dalyje pristatoma empirinio tyrimo metodologija, kurioje aptariami duomenų rinkimo būdai, interviu analizės metodai. Trečioje dalyje apžvelgiami empiriniai rezultatai⁴ pristatant išryškėjusias keturias temas. Straipsnis užbaigiamas diskusija bei apibendrinimu.

Socialinės normos bei socialinis ir aplinkos konteksto modelis

Socialinės alkoholio vartojimo normos daro įtaką individo gėrimui. Norint suprasti alkoholio vartojimo normas svarbu atskirti privalomasias ir aprašomasias normas, kurios apibrėžiamos kaip *socialinės normos* (Borsari, Carey 2001). Išskiriami du socialinių normų tipai: privalomosios (*injunctive*)⁵ alkoholio vartojimo ir aprašomosios (*descriptive*) alkoholio vartojimo normos. *Privalomosios normos* parodo individo įsitikinimą, kad artimi draugai ar kiti jam svarbūs asmenys tikisi, kad jis elgsis atitinkamai taip, kaip jie (Tamutienė, Visockytė 2009), o jei to nedarys, bus taikomos socialinės sankcijos (atstūmimas, pašaipos ir pan.) (Rimal, Real 2008). Taigi, pasak Rimal ir Real (2008), individai mano, kad jie elgiasi kaip dauguma, bet tuo pačiu metu gali būti įsitikinę, kad kiti jų aplinkos žmonės nepritartų tokiai elgsenai. Pavyzdžiui, jaunuoliai mato, kad kiti bendraamžiai vartoja alkoholį, ir jie žino, kad jei jie patys imtų vartoti alkoholį, svarbios referentinės grupės (tėvai, artimi draugai) tam nepritars. *Aprašomosios normos* – individo suvokimas apie

4 Kiekvienas skyrelis prasideda praeities paauglystės ir jaunystės laikotarpiu pereinant į dabartinį laikotarpį.

5 Šiame straipsnyje terminas *injunctive norms* verčiamas kaip „privalomosios normos“ remiantis socialinių normų tyrėjų Cialdini et al. (1991) apibrėžimu *prescriptive norms* (privalomas), kuris vartojamas sinonimiškai. Lietuvių mokslininkai šį terminą apibrėžia kaip „įsakomosios normos“ (Tamutienė, Visockytė 2009; Kravčenko, Šeibokaitė 2018).

tariamą socialines normas (kai pervertinamas kitų alkoholio vartojimas), kuriomis remdamasis jis sprendžia apie kitų individų elgesį. Šis klaidingas įsitikinimas⁶ siejasi su didesniu individo alkoholio vartojimu, gali skatinti ir ateityje vartoti daugiau. Berkowitz (2005) išskiria kelis klaidingų įsitikinimų raiškos tipus: pliuralistinis ignoravimas (*pluralistic ignorance*) ir netikras konsensusas (*false consensus*). Pliuralistinis ignoravimas – tai reiškinys, kai individas mano, kad kiti elgiasi kitaip nei jis pats, nors iš tikrųjų taip nėra. Toks klaidingai suvokiamas kitų elgesys skatina patį individą keisti savo elgesį siekiant atitikti įsivaizduojamą normą („jie vartoja daugiau ir dažniau“). Netikras konsensusas – individas yra įsitikinęs, kad kiti elgiasi ir mąsto panašiai, kaip ir jis pats, nors iš tikrųjų taip nėra. Tokiame kontekste individai, vartojantys alkoholį dideliais kiekiais, gali manyti, kad kiti taip pat vartoja daug, nors iš tikrųjų tai gali būti netiesa. Šis suvokimas atskleidžia, kad individas pateisina savo alkoholio vartojimą (Berkowitz 2005; Tamutienė, Visockytė 2009; Kravčenko, Šeibokaitė 2018). Tamutienė ir Visockytė (2009) teigia, kad jaunuoliai, pervertindami kitų bendraamžių alkoholio vartojimo kiekį, net ir nenorėdami arba ketindami mažai vartoti, dėl „paastrėjusios vidinės įtampos“, t. y. tariamų lūkesčių individo atžvilgiu (privalomųjų normų) vis tiek elgsis taip, kaip, jų nuomone, tikisi kiti (Tamutienė, Visockytė 2009: 366; Rimal, Real 2008).

Ward (2011) SAKM fizinis-geografinis aspektas apibrėžia konkrečią alkoholio vartojimo fizinę erdvę ir geografinę vietą. Mokslininkai teigia, jog konkreti alkoholio vartojimo vieta daro didelę įtaką alkoholio vartojimo žalai ir kad viešos alkoholio vartojimo vietos padidina tos žalos tikimybę, lyginant su alkoholio vartojimu privačiose vietose (namuose ar svečiuojantis kitų namuose) (Studer et al. 2015; Casswell et al. 1993; Single, Wortley 1993). Freisthler et al. (2014), remdamiesi Gruenewaldu et al. (2014), alkoholio vartojimo fizinį-geografinį aspektą įvardina kaip vietovės ypatybės: pavyzdžiui, atstumas nuo individo namų iki vietų, kur galima gauti alkoholio, teigdami, jog naudojantis asmenine transporto priemone, padidėja tikimybė, kad individas patirs neigiamų pasekmių.

SAKM laiko aspektas atskleidžia, kada yra vartojamas arba nevartojamas alkoholis tam tikroje aplinkoje⁷. Freisthler et al. (2014) laiko aspektą apibrėžia kaip situacinę ypatybę (charakteristiką), kuri reiškia tuos konteksto bruožus, kurie keičiasi nuo vieno alkoholio vartojimo įvykio iki kito. Tai

---

6 Klaidingi normatyviniai įsitikinimai (*normative misperceptions*) – kai individai pervertina socialines normas tam tikros grupės ar bendruomenės atžvilgiu ir dėl to susiformuoja didelis atotrūkis tarp individo ir kitų asmenų socialinių normų suvokimo (Borsari, Carey 2001).

7 Laikotarpis, kada vartojamas alkoholis, ir laikotarpis, kuriuo laikinai atsisakoma alkoholio ar nustojama vartoti visiškai (aut. past.).

mokslininkai apibūdina kaip paros laiką, teisinius ir socialinius apribojimus ir tėvų priežiūros lygį (auklėjimo normas).

Ward (2011), remdamasis įvairiais empiriniais tyrimais, socialinį aspektą išskyrė kaip individų tarpusavio susitarimus (taisykles), kurie turi reikšmingą poveikį alkoholio vartojimo įpročiams. Freisthler et al. (2014) socialines ypatybes apibrėžia kaip kolektyvinius individų požymius ir jų santykius alkoholio vartojimo kontekste. Alkoholio vartojimo socialinės ypatybės, kaip žmonių skaičius, lytis, amžiaus skirtumas, bendraamžių lūkesčiai ir socialinio tinklo individų alkoholio vartojimo elgesys taip pat gali būti svarbūs su alkoholiu susijusių pasekmių veiksniais.

Pagal Gruenewald et al. (2014), asmeninis-istorinis aspektas įvardijamas kaip individualios ypatybės, apimančios sociodemografinius ir psichologinius veiksnius. Šie veiksniai – tai impulsų kontrolė, saviveiksmingumas (*self-efficacy*)⁸, polinkis į riziką. Pasak autorių, skirtingos alkoholio vartojimo aplinkos pasirinkimas siejamas su įvairiomis asmeninėmis savybėmis: lytimi, amžiumi, etnine kilme, charakterio savybėmis tokiomis kaip impulsyvumas, asmeniniai įsitikinimai, rizikos prisiėmimas. Pasak Freisthler et al. (2014), alkoholio vartojimo socialiniam ir aplinkos kontekstui, kuriame yra alkoholią vartojantis individas, būdingas normų ir taisyklių rinkinys, nurodantis reikiamą alkoholio suvartojimo kiekį bei atitinkamą elgesį, pavyzdžiui, agresiją. Normų ir taisyklių rinkinys gali turėti įtakos alkoholio vartojimui ir su juo susijusiomis problemomis bei pasekmėmis tam tikroje konkrečioje aplinkoje. Autoriai teigia, kad ankstesnis alkoholio vartojimas ir iškilusios problemos bei pasekmės konkrečiame kontekste gali turėti įtakos individo alkoholio vartojimo elgesiui ir įsitikinimams ateityje.

Taigi, socialinės normos pasireiškia formuojantis alkoholio vartojimo įpročiams tam tikroje aplinkoje. Išskiriamos privalomosios ir aprašomosios normos nurodo skirtingus individo įsitikinimus apie alkoholio vartojimą bei jį supančią aplinką vartojimo kontekste. Ward (2011) socialinio ir aplinkos konteksto modelis detalizuoja individą supančią aplinką per laiko, fizinės vietos, socialinę bei asmeninę-istorinę dimensijas, kurias mokslininkai pritaiko savo tyrimuose.

Empirinio tyrimo metodologija

Straipsnyje remiamasi kokybinio tyrimo duomenimis, kurie atskleidė jame dalyvavusių darbingo amžiaus (35–45 m.) vyrų požiūrį į jų sveikatą ir

8 Saviveiksmingumas kalbant apie alkoholio vartojimą apibrėžiamas „<...> kaip suvokiamas gebėjimas ir pasitikėjimas savo jėgomis atsisakyti alkoholio tam tikrose, paprastai rizikingose situacijose ir gebėjimas atsispirti, nevartoti ar sumažinti alkoholio vartojimą gydymo metu.“ (Baltrušaitytė, Bulotaitė 2011: 89).

alkoholio vartojimą. Taikytas pusiau struktūruoto interviu metodas, numatant preliminarius klausimus. Interviu gairės buvo sudarytos iš dviejų klausimų blokų. Pirmasis klausimų blokas buvo skirtas išsiaiškinti, kaip tyrimo dalyviai vertina savo sveikatos būklę. Antrasis klausimų blokas buvo siejamas su gyvenimo būdu: buvo klausiama apie turimus žalingus įpročius, daugiau dėmesio skiriant alkoholio vartojimo įpročiams ir su jais siejamu socialiniu ir aplinkos kontekstu. Tyrimo klausimai apie alkoholio vartojimą kurti remiantis Ward (2011) socialinio ir aplinkos konteksto modeliu, siekiant atskleisti socialinių normų formavimąsi fizinio-geografinio, laiko, socialinio bei asmeninio-istorinio aspektų kontekste.

Straipsnyje analizuojami 2019 m. balandžio–rugsėjo mėn. atlikti 29 pusiau struktūruoti interviu su darbingo amžiaus (35–45 m.) vyrais Pietryčių Lietuvos regione. Interviu trukmė svyravo nuo 20 min. iki 1 val. 28 min., vidutinė interviu trukmė – 54 min. Pagrindiniai atrankos kriterijai buvo amžius ir Vilniaus regionas. Pradėjus tyrimą kilo sunkumų pasiekti potencialius tyrimo dalyvius bei išplėsti sociodemografinių charakteristikų variacijų imtį, todėl buvo naudojamas „sniego gniūžtės“ atrankos principas. Didelė dalis tiriamųjų nurodė savo draugų ar pažįstamų kontaktus. Mažiausiai įsitraukė kaimo vietovėse gyvenantys vyrai, turintys žemesnį išsilavinimą. Vyrai regionuose dažniau atsisakydavo dalyvauti tyrime, nemažai jų kvietimo metu būdavo išgėrę, taip pat kalbos barjeras trukdė užmegzti kontaktą su kitų tautybių vyrais Vilniaus regione. Tyrimo dalyviai interviu metu gyveno Vilniaus mieste, Vilniaus rajone (kaimuose, miesteliuose), Šalčininkų r. (miesteliuose ir kaimuose). 21 tyrimo dalyvis buvo įgijęs aukštąjį išsilavinimą, 1 – aukštesnįjį, 2 – profesinį, 1 – vidurinį ir 4 – pagrindinį išsilavinimą. Tyrime dalyvavę vyrai savo tautybę įvardino taip: 9 – lenkų (iš jų 1 save įvardino kaip lenkų ir lietuvių tautybės), 20 – lietuvių (iš jų 1 save įvardino kaip lietuvis, kilęs iš Rusijos).

Kokybinės duomenų analizės eiga: interviu medžiaga buvo transkribuojama, koduojama pasitelkiant *MAXQDA2020* programą, kuriamos subtemos, išskiriamos pagrindinės temos. Interviu duomenys buvo analizuojami ir interpretuojami.

Tyrimas atliktas vadovaujantis pagrindiniais etikos principais: gautu informuotu sutikimu, anonimiškumu ir konfidencialumu. Tyrimo dalyviai buvo informuoti apie tyrimo problematiką, kaip bus atliekamas tyrimas, kur bus panaudoti tyrimo duomenys, apie laisvanoriškumą ir galimybę bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti. Tyrimo pradžioje kilo dilema, ar būtina išsamiai atskleisti tyrimo tikslą ir įvardinti tiesiogiai alkoholio vartojimo tematiką. Buvo tikėtina, kad sužinoję tyrimo tikslą, potencialūs tyrimo dalyviai nesutiks dalyvauti arba elgsis nenatūraliai – pagražins situaciją, pakenkdami tyrimo validumui. Įvertinus situaciją buvo pasirinkta tyrimo

tikslą pristatyti kaip požiūrį apie sveikatos būklę ir gyvenimo būdą. Siekiant apsaugoti tyrimo dalyvių konfidencialumą straipsnyje vardai pakeisti. Tyrimo dalyvių kalba netaisyta.

Laiko aspekto reikšmė alkoholio vartojimui

Praeitis. Tyrimo dalyviai alkoholį ėmė vartoti paauglystės ir jaunystės laikotarpiu⁹. Tuomet respondentai alkoholį vartodavo artimų draugų būryje, buvo būdingas stiprus alkoholio vartojimas, kartais net piktnaudžiavimas alkoholiu (žalingas vartojimas). Analizuojant socialinio ir aplinkos konteksto modelio laiko aspektą, tyrime dalyvavę vyrai paauglystės ir jaunystės laikotarpiu išsiskiria į dvi grupes: vieni alkoholį vartodavo nepriklausomai nuo savaitės dienų (3 ar daugiau kartų per savaitę):

Tai, kaip kiekvieną vakarą, po darbo... šita, baigiam darbą dvyliką nakties, tai iki kokių keturių ryto sėdėdavom <...> Ryte vėl į darbą, vakare vėl tas pats <...> (Liutauras, 36 m.)

Kiti įprastai intensyviau vartodavo tik savaitgaliais:

<...> būdavo... savaitgaliais. <...> Kiekvieną savaitgalį. (Pavelas, 35 m.)

<...> mes kažkada jaunystėj, <...> nuo penktadienio iki penktadienio gyveni, <...> Tai tu praktiškai visą tą savaitgalį tu esi apsvaigęs nuo alkoholio, <...> Ir tu jau lauki to penktadienio kažkodėl <...> Ir ne dėl to, kad tu nori išgerti, tikrai ne, <...> tave traukia, tu jau priklausomas. (Artur, 37 m.)

Ne, tai... kartą per savaitę [nusijuokia]. Šeštadieniais. Kaip tūsas. (Dariusz, 43m.)

Tyrime vyrai, kalbėdami apie jaunystės laikotarpį išskyrė penktadienį, kai draugų rate alkoholio vartojimas buvo intensyvesnis. Galima teigti, kad alkoholio vartojimas savaitgaliais buvo svarbus kaip ryšio su draugais stiprinimas ir laisvalaikio praleidimo būdas. Jaunuoliams suformavo tam tikrus įsitikinimus, kad tokios vartojimo laiko ypatybės yra priimtinos draugų rate ir įvirtino gėrimo tradicijas.

9 Paauglystės laikotarpis šiame straipsnyje apibrėžiamas iki pilnametystės, o jaunystės laikotarpis apima amžių iki 35 m. (aut. past.).

Dabartis. Paauglystės ir jaunystės laikotarpiu alkoholis buvo vartojamas nepriklausomai nuo savaitės dienų ar tik savaitgaliais draugų būryje. Šiuo laikotarpiu susiformavę alkoholio vartojimo įpročiai, tradicijos ir privalomosios normos tęsiasi ir tolesniame kai kurių vyrų gyvenime. Didelė dalis tyrime dalyvavusių vyrų pabrėžė vartojantys išskirtinai tik savaitgaliais ir ypatingomis progomis. Mustonen et al. (2016), remdamiesi tyrimais, patvirtina, kad kasdieniame gyvenime individai yra labiau linkę alkoholi vartoti savaitgaliais ir ypatingomis progomis (pavyzdžiui, švenčių metu) nei darbo dienomis:

Ai, ne, darbo dienom tai tikrai ne. O, nebent, sakau, penktadienį ar šeštadienį kokį. (Liutauras, 36 m.)

<...> ką savaitgalis – jeigu nesuplanuotas, tai pas vieną nueisi. Paskambins kažką... padirbėt ar bonkutę padaryt, ar taip pašnekėt, ar pažvejot nueisi, ar taip kur išlėksi. (Vaidas, 35 m.)

Tyrimo dalyvių teiraujantis apie jų santykį su šventėmis atsiskleidė, kad vartojantiems reguliariai 3 ar daugiau kartų per savaitę (nepriklausomai nuo savaitės dienų) arba kasdien, įvairios progos, sezoniškumas, šventės nėra svarbios.

Pavartot alkoholį – proga nebūtina, o per tas didžiąsias šventes, tai... vien todėl, kad šventė. Visi geria, tai... tai natūralu. <...> O kalbant apie kasdieną, tai... tai, kaip sakiau, ten pagrinde savaitgalis plius kokia dar viena diena <...> (Marius, 38 m.)

Kita grupė – vyrai, kurių paauglystės ir jaunystės laikotarpiu susiformavusios alkoholio vartojimo normos vėliau gyvenime pasikeičia. Jie teigė, jog alkoholį vartoja retai, saikingai, ypatingomis progomis, dažniausiai švenčių metu, t. y. per gimtadienius, sportinius renginius, valstybines šventes.

<...> dažniausiai, tarkim, kad ir koks gimtadienis, tai pasidaro penktadienį vakare, išėiginę vakare. Kad galėtumėm truputį atsipalaiduot. Tai čia turbūt standartinė tradicija. Tai dar šeštadienis, jei dirbt nereikės. (Tomas, 35 m.)

<...> būna ten draugų gimtadieniai, nu, tai ten kažkur išėini, ar ten bokalą išgeri <...> ar rimčiau kažką tai biškį... (Mindaugas, 36 m.)

Mokslininkai, tiriantys alkoholio vartojimą konkrečių įvykių metu, dažniausiai mini koledžo studentus: dvidešimt pirmasis gimtadienis¹⁰, atostogos, sporto renginiai, kitos mėgstamos nacionalinės šventės (Glassman et al. 2010). Informantas Laimis (39 m.) išsiskyrė iš kitų tyrimo dalyvių, nes alkoholį vartoja išskirtinai tik valstybinių ar kitų švenčių metu: „<...> tiktai per didžiąsias šventes...“ Laimis savo alkoholio vartojimo įpročius susiejo su asmenine patirtimi – savo šeimoje turi priklausomą nuo alkoholio artimajį: „Aš turiu šeimoj... šeimoj turiu, kas labai piktnaudžiauja tuo, tai pati paauglystė. Kai girdėta, kaip mama kenčia ir panašiai. Tai tas yra užsiblokaęs man, poreikio nėra.“

Remiantis SAKM laiko dimensija, galima teigti, jog paauglystės ir jaunystės laikotarpiu būdingas stiprus ar kartais žalingas alkoholio vartojimas, dažniausiai vartojama penktadieniais ir savaitgaliais. Šiuo laikotarpiu jaunuoliams ypač svarbūs draugų sprendimai pasirenkant alkoholio vartojimo laiką, nes vartojimas siejamas tik su kompanija. Respondentų išsakytos mintys apie draugų rato tarpusavio ryšius, lūkesčius, planus, susijusius su alkoholio vartojimu, rodo, kad palaiapsniui įsitvirtina privalomoji norma. Aprašomoji norma pasireiškia vyrams teigiant, jog, jų manymu, švenčių metu visiems įprasta vartoti alkoholį. Vienai grupei vyrų privalomoji norma veikia ir toliau jų gyvenime. Dauguma šių vyrų laikėsi griežto reguliavimo – darbo dienomis alkoholio nevartodavo, tai darydavo savaitgaliais, nes jie jaučiasi socialiai atsakingi prieš darbdavį, šeimą. Vyrų, alkoholį vartojantys dažnai, progų (švenčių, renginių ir pan.) alkoholiui vartoti neišskiria. Tačiau tyrime išsiskyrė kita grupė respondentų, kurie alkoholį vartoja ypač retai, saikingai ir tik tam tikromis ypatingomis progomis. Šie vyrai atsispiria privalomajai alkoholio vartojimo normai.

Alkoholio vartojimo fizinė aplinka ir jos reikšmė

Mokslininkai teigia, kad barai ir alinės bei panašios viešosios vietos dažnai siejamos su didesniu alkoholio suvartojimo kiekiu bei su tuo susijusia žala. Suaugusiems asmenims saikingas alkoholio vartojimas namuose gali būti priimtina norma, o alkoholio vartojimas viešosiose vietose gali būti siejamas su didesniu nei įprastai išgeriamo alkoholio kiekiu (Studer et al. 2015).

Praeitis. Daugelis vyrų, alkoholį vartoję paauglystės ir jaunystės laikotarpiu, išskyrė, jog dažniausiai su artimiausiais draugais linksmindavosi „soduose“ (kolektyviniuose soduose), pas draugus namuose, viešosiose vietose: gamtoje prie ežero, prie jūros, parkuose, išvykose į sporto rungtynes.

10 Ši proga kultūriškai aktuali šalyse, kuriose legalu alkoholį vartoti sulaukus dvidešimt vienerių (dažniausiai JAV) (aut. past.).

Jų pasirinkimo vietos įvairovė buvo ribota dėl to, jog paauglystės laikotarpiu jaunuoliai yra dar nesavarankiški, priklausomi nuo tėvų tiek finansiškai, tiek auklėjimo prasme. Pasirenkamos vietos, kuriose nėra tėvų ar kitų suaugusiųjų kontrolės ir priežiūros.

Ne, tai anksčiau tai būdavo – geriam prie centrinės [kaimo gatvės] <...> (Ignas, 35 m.)

Ir visi išvažiuojami į tarpmiestines rungtynes. Būdavo su alkoholiu. (Domantas, 36 m.)

Tai atsimenu tuo metu mes, mes po mokyklos eidavom į sodus pasitūsint, pasilinksmit, prie ežero gamtoj ar dar kažkur tai. (Tomas, 35 m.)

Nepriklausomai nuo to, kur tyrimo dalyviai gyveno, mieste ar rajone, paauglystės ir jaunystės laikotarpiu alkoholio vartojimas įvairiose vietose buvo neatsiejamas nuo draugų rato. Jaunuoliai pasirinkdavo tiek pažįstamas vietas (t. y. tos pačios, nuolatinės), tiek atsitiktines vietas, pasirenkamas spontaniškai priklausomai nuo situacijos. Svarbiausia ypatybė – aplinka, kurioje nebuvo suaugusiųjų kontrolės, jaunuoliai jautėsi nevaržomi, nepriklausomi.

Dabartis. Pasakojimai apie aplinką atskleidė, jog vietų pasirinkimas vieniems vyrams priklauso nuo gyvenamosios vietos, kiti renkasi bet kokias pasitaikančias vietas. Suaugę vyrai yra savarankiški (dažniausiai turintys darbą, šeimą, būstą ir pan.) ir turi daugiau galimybių. Mieste vyrai turi dar daugiau galimybių rinktis vietas, kuriose gali vartoti alkoholį, t. y. „išeiti į miestą“ (barai, kavinės, klubai ir pan.), svečiuotis pas draugus, įvairios išvykos į gamtą, trumpalaikės išvykos į užsienį pigiai pasilinksinti.

<...> pavyzdžiui, dabar mano draugai pasižiūri, nusiperka, kada pigesni bilietai į Kijevo, ten patūsint. <...> Gali ten leisti sau su vyriška kompanija. Tai va, irgi gal neblogas būdas. Gal dabar galim daugiau sau leist. (Tomas, 35 m.)

Quigg et al. (2013) tyrė Jungtinės Karalystės studentų pamėgto reiškinio, kai vieno vakaro metu keliaujama iš vienos alinės ar baro į kitą (*pub crawls*), aspektus. Šie renginiai skatina studentų užsitęsusių (*protracted*) ir besaikį alkoholio vartojimą (*excessive alcohol consumption*). Tokią pačią tendenciją nurodė tyrimo dalyvis Domantas (36 m.):

Mes darom „barbrouzerį“¹¹. Toks „barbrouzeris“ – eini per barus. Išgeri kažko vieno ir eini kitur.

Jis pasakojo, kad po kiek laiko darosi nebeįdomūs susibūrimai baruose, atsibosta ta pati publika („girti pokalbiai“), ir jis linkęs ieškoti intelektualinės aplinkos ir kitokio bendravimo.

Informantas Marius (38 m.), apibūdindamas aplinką, kurią renkasi, įvardino, jog vartoja alkoholį ir namuose, ir svečiuose pas draugus, ir mieste (bare), neišskirdamas, kuri vieta dažniausiai pasirenkama. Pasak jo, nepriširiama prie konkrečios fizinės vietos, pasirinkimas priklauso nuo esamos situacijos:

*Praeitą savaitgalį – mieste... paskui vėl mieste. Paskui, netikėtai, užva-
kar, pas kaimyną namuose. (Marius, 38 m.)*

Rajone gyvenantis Dariusz (43 m.) dalinasi, kad tarp draugų įprasta lankytis vieniems pas kitus arba nuvažiuoti su artimais draugais į miestą, dažniausiai su šeimomis:

*<...> kaip draugai – tai pas vieną, tai pas kitą... Būna, sugalvojam nu-
važiuot <...> Druskininkuose, su nakvyne. Arba nuvažiuojam pasiplau-
kioti, paskui vakare kavinėj pasėdim.*

Keli vyrai, gyvenantys mieste, įvardino, jog nėra reikšmės, kur vartoti alkoholį. Adam (35 m.) alkoholį vartoja keletą kartų per savaitę ir savaitgaliais, Jonas (38 m.) vartoja kasdien, reguliariai; jie abu teigė, jog nėra svarbu, kur vartoti alkoholį ar kokioje aplinkoje, todėl vartoja priklausomai nuo situacijos: jei su draugais, – vieta sutariama, jei geria vieni, – namie. Vyrai, gyvenantys rajone taip pat nesureikšmina fizinės aplinkos. Tyrimo dalyvis Vaidas (35 m.), turintis stiprų polinkį į alkoholį, buvo kategoriškas ir konkretus: „Ne. Kaip šovė – bele kur ir viskas.“

Kita dalis vyrų nepriklausomai nuo to, kur gyvena (ar mieste, ar rajone), jaučiasi geriau ir labiau mėgsta vartoti alkoholį namuose. Mindaugas (36 m.) alkoholį vartojantis kelis kartus per savaitę, namų aplinką susiejo su „buitiniu alkoholizmu“. Jonas (38 m.) išskiria, jog namų aplinkoje suvartoja mažesnę kiekį alkoholio, nei leisdamas laiką kitoje aplinkoje:

11 Šis tyrimo dalyvio „terminas“ anglų k. apibrėžiamas kaip *pub crawl* – lankymasis keliuose alinėse, keliaujant iš vienos vietos į kitą ir išgeriant kiekvienoje vietoje vieną ar keletą gėrimų (Cambridge Dictionary, prieiga per internetą: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pub-crawl>)

<...> tai, ten kai namie esi, tai... tai kukliau.“ Viktorui (38 m.) sukūrus šeimą, alkoholio vartojimo įpročiai pasikeitė: „Jeigu nėra galimybės išeit į barą, tai renkuosi namie.“

Aleksas (40 m.) teigia, kad toks vartojimo būdas yra praktiškas: „Vais sugulдай, turbūt ir tada atsipalaidavimo laikas ateina.“

Apibendrinant galima išskirti kelis alkoholi vartojančiųjų tipus, siejamus su aplinka: suaugę savarankiški vyrai, gyvenantys miestuose, turi daugiau galimybių, kur vartoti alkoholi (viešosios vietos – barai, alinės, klubai ir pan.), taip pat svečiuojantis pas draugus, išvykose į gamtą (artimų draugų būryje ar šeimomis su vaikais); vyrai, gyvenantys rajone, turi mažesnę pasirinkimą: namuose arba svečiuose pas draugus. Galima teigti, kad kelionės ar *pub crawls* tradicija atskleidžia vyrų (ne)sąmoningą siekį ieškoti vietų, kuriose galėtų vartoti alkoholi, naujų įspūdžių, tačiau kartais pasireiškia persisotinimas ir atsiranda poreikis keisti šias tradicijas. Kitas tipas – vyrai, alkoholi vartojantys reguliariai ir dideliais kiekiais, vietos nesureikšmina, dažniau renkasi namų aplinką. Visi vyrai teigė, kad paauglystės ir jaunystės laikotarpiu alkoholio vartojimo vieta nebuvo svarbi, išskyrė svarbą būti su draugais. Tačiau vietos pasirinkimą (suplanuotą iš anksto ar spontaniškai pasirenkant) lėmė galimybė vartoti nekontroliuojant suaugusiems. Paauglystės ir jaunystės laikotarpis sietinas su nesavarankiškumu, priklausomybe nuo tėvų, kurie apriboja laisvę rinktis alkoholio vartojimo vietą, todėl jaunuoliai alkoholi vartodavo ten, kur nebuvo kontroliuojami suaugusiųjų, pasiduodami draugų daromai įtakai.

Alkoholio vartojimas ir socialinis kontekstas

Praeitis. Paauglystės ir jaunystės laikotarpiu ypatingai pasireiškė draugų kompanijos įtaka, formavosi privalomoji alkoholio vartojimo norma. Borsari ir Carey (2001), tyrinėję studentų alkoholio vartojimo modelius, išskyrė bendraamžių įtaką. Remiantis ir teorijomis, ir empiriniais tyrimais, bendraamžių spaudimas apima tris skirtingus poveikius: akivaizdus alkoholio siūlymas, modeliavimas ir socialinės normos. Alkoholio siūlymas gali būti ir mandagus gestas, ir paliepiamas išgerti. Modeliavimas – kai individo elgesys atitinka kito individo alkoholio vartojimo elgesį, kitaip tariant, individas vartoja alkoholi tik dėl to, kad ir kitas vartoja. Suvokiamos socialinės normos gali individą versti manyti, kad alkoholio vartojimas yra priimtinas, „normalus“ elgesys: „<...> jeigu negeri, tai tu toks kažkoks nevisavertis <...> kompanijos narys“ (Mindaugas, 36 m.). „Tada buvo madinga [vartoti alkoholi]“. (Tadas, 38 m.). Privalomoji norma pasireiškia per glaudų draugų

tarpusavio santykį, bendravimo taisykles, priimant sprendimą, kaip ir kioje aplinkoje drauge bus vartojamas alkoholis: „<...> tai būdavo taip priimta. <...> čia prie chebros <...>“ (Mindaugas, 36 m.); „Tada jau buvo toks laikotarpis, kai mes ten šėlom, linksminomės kiek galėjom. Manau, kad pas visus yra tas laikotarpis. <...> manau, visi... visą laiką tas yra vartojamas.“ (Tadas, 38 m.) Dažnai pasitaikantis suvokimas, kaip ir kiek kiti vartoja, nusako aprašomąją normą: „<...> draugai tokie. <...> paauglystėj arba jaunystėj tai dažniausiai, kad kažkokia grupė draugų ir valdo. <...> negeri, tai kas – durnas? <...> panašiai yra toks spaudimas šioks toks.“ (Artur, 37 m.) Aleksas (40 m.) mano, kad jaunystėje visi alkoholį vartodavo taip pat dažnai ir daug kaip ir jis: „Bet čia jaunystė – natūralu, man atrodo. Bet kam.“ Taip pat alkoholio vartojimui galima taikyti aprašomosios normos sąvoką – jaunuolių suvokimas apie tariamas socialines normas, pagal kurias jie sprendžia apie savo bendraamžių / draugų elgesį:

<...> kai mes paaugliai buvom, tai jeigu atsipalaidavimas – tai tik alkoholis. Čia tokia iš mūsų tėvų kartos atsinešam, tradicija žalingų įpročių. (Tomas, 35 m.)

Alkoholio vartojimo privalomoji norma formuojasi ne tik paauglystėje, kai artimų draugų ratas yra svarbiausias, bet gali atsirasti ir jaunystėje. Borsari ir Carey (2001) teigia, kad yra du studijų laikotarpio aspektai, kurie leidžia šioje aplinkoje tirti bendraamžių daromą įtaką alkoholio vartojimui. Pirmas aspektas – mažėjanti tėvų daroma įtaka studijuojantiems jaunuoliams. Vaikystėje ir ankstyvojoje paauglystėje tėvai turi didelę įtaką vaikų požiūrio formavimuisi bei elgesiui. Brendimo laikotarpiu paaugliui yra svarbesni draugai, tampa vis labiau nepriklausomi nuo tėvų priežiūros ar kontrolės. Šis procesas intensyvėja išvykus studijuoti. Antras aspektas siejamas su bendraamžiais, kurie daro įtaką individualiam požiūriui ir elgesiui (socialinių normų formavimasis). Autorių teigimu, alkoholis yra neatsiejama kultūrinė studentų gyvenimo dalis, apimanti daugiausiai socialinių funkcijų ir bendraamžių sąveiką. Tyrimo dalyvis Simonas (39 m.) pirmąsias (t. y. stiprieji gėrimai, dideli alkoholio kiekiai) alkoholio vartojimo patirtis gavo studijų laikotarpiu, kai galėjo atitrūkęs nuo šeimos išbandyti savo ribas, įsiliesti į bendraamžių kompaniją: „<...> tas rimtesnis paragavimas, tai gal studijų metais. <...> tas pirminis, pradinis studijų laikais dažniausiai būna tie bandomieji žaidimai, sakykim.“ Marius (38 m.) studijų laikotarpį atsimeina kaip „pabėgimą nuo tėvų priežiūros“: „Važiuoji į bendrabutį, pas kažką į butą, galų gale – į miestą. Tada susirandi tų kabakų, kur alus pigesnis.“

Dabartis. Tyrime dalyvavusių vyrų, socialinės sąveikos kūrėsi tam tikroje aplinkoje ir su tam tikrais žmonėmis: tiek norint pritapti prie

bendraamžių, tiek vėliau kuriant tarpusavio santykių, tarpusavio susitarimus, kurie bendraujant draugų rate gali vystytis į tam tikras konkrečios grupės tradicijas, socialines normas. Rajone gyvenantis verslininkas Pavelas (35 m.) pasakojo, kad sulaukęs brandos ėmęs mažiau vartoti alkoholio dėl nepakeičiamų galvos skausmų, pastebėjo, kad susiaurėjo jo jaunystės draugų ratas. Kiti tyrimo dalyviai vyrai savo alkoholio vartojimo įpročius stipriai sieja su artimų, paauglystės ir jaunystės laikų draugų ratu, kolegomis, giminaičiais, bendrai įvardindami tai kaip kompaniją:

Kompanija, tai pirmoj vietoj. (Tomas, 35 m.)

<...> draugų kompanija, darbo aplinka. (Laimis, 39 m.)

Su kompanija. Čia su kompanija, turbūt ir, ir turbūt iš šeimų paveldėta. (Gabrielius, 45 m.)

Keletas vyrų labai griežtai įvardino, jog vieniems gerti – nepriimtina. Adam (35 m.) neįsivaizduoja savęs, vartojančio alkoholių be draugų: „Nu, jeigu vartot, tai tik kompanijose, jokiais būdais ne vienam, ne, ne. Vienas aš negaliu, man reikia pabendraut, pasišnekėt ir man čia, visiškai vienam nesuvokiama <...>“. Kitas tyrimo dalyvis, Ignas (35 m.), vartoja kasdien ir dideliais kiekiais, tik su savo gėrimo draugais: „Nusistatymas gal mano toks. Kaip kiti sako, aš ten bonką pasiėmiau, sako, va, išgeriu vakarais vienas. Aš tai vienas – niekad.“ Marius (38 m.) vartoja alkoholių 2–4 kartus per savaitę, neslepia, jog vartoja vienas. Jis save juokaudamas įvardino priklausomu nuo alkoholių: „Taip, galiu ir vienas. Kaip buitinis alkoholikas galiu ir vienas atsikimšt ir išgert sėkmingai per vakarą be jokios kompanijos ar sąžinės graužaties (*juokiasi*).“ Ir kitiems vyrams alkoholių vartoti vieniems, be jokios draugų ar „sugėrovų“¹² kompanijos įprasta ir priimtina:

Va, alų poreikis gert – man yra. Nes man skanu <...> (Marius, 38 m.)

<...> teliką žiūriu arba prie kompo sėdi. <...> nežiūriu į tai, kaip į žalingą įprotį. (Aleksas, 40 m.)

Gabrielius (45 m.), gyvenantis rajone, alkoholio vartojimą sieja su savęs realizavimu kūryboje. Gavęs užsakymą iš užsakovo anksčiau (kol atsirado

---

12 Gėrimo draugus (*drinking buddies*) jungia poreikis išgerti, dažnai priklausomybė nuo alkoholio (Borsari, Carey 2001).

sveikatos problemų) pirmiausiai nusipirkdavo butelį stipraus alkoholio ir keliaudavo į dirbtuves: „<...> kad galėjau išgert vienas... ir dar sukurt.“

Tyrimo dalyviai pasidalino, kaip vyksta alkoholio vartojimo procesas, kuris atskleidžia, kaip pasireiškia aprašomoji norma, nusakanti aplinką, susitarimus ir tradicijas draugų būryje. Adam (35 m.) įprasta, jog svečiai (draugai, pažįstami) visada su savimi atsiveža alkoholinių gėrimų. Jis turi aiškią ribą, kiek gali suvartoti per vakarą, ir tai padeda kartu su draugais kurti tam tikrus susitarimus, taisykles: „<...> jeigu jau atsisėdai, tai nol septyni ant dviejų, <...> čia yra norma ir jokiais būdais netraukti dar vieno, nes čia yra tikrai per daug.“ Domantas (36 m.), turintis emigracijos patirties, dalinasi „norvegiško požiūrio“ principais, kai nėra dalinimosi tradicijos:

<...> tai, jeigu kompanija, tai aš nevaišinu kompanijos... šiaip tai man patinka norvegiškas požiūris, kad žmonės susitikę atsineša tai, ką nori gerti, tai jie geria tai, kas jiems patinka. (Domantas, 36 m.)

Taip pat Domantas (36 m.) savo svečius įpratęs vaišinti pigesniu alkoholiu. Kiti vyrai įvardino, jog draugų būryje geria „ratu“ (dalinasi vienu gėrimu su visais iš eilės). Alkoholio vartojimą vyrai siejo su bendravimu – bendraujant ir geriama. Dariusz (43 m.) alkoholio vartojimo tradicija įvardina susitikimus su seniai matytais, jaunystės draugais, kai yra labai svarbu pabendrauti ir dalintis bendrais prisiminimais: „<...> yra bendrų kažkokių kalbų, bendri prisiminimai <...> biškį daugiau gal išgert. Net nepastebi.“

Apibendrinant tyrime dalyvavusių vyrų pasakojimus galima teigti, jog daugeliui alkoholio vartojimas siejasi su artimų draugų ratu, kuriame ne tik vartojamas alkoholis, bet ir bendraujama. Artimų draugų svarba išlieka visuose gyvenimo tarpsniuose. Paauglystės ir jaunystės laikotarpiu draugų ratas turėjo ypatingą reikšmę: paauglystėje draugai buvo svarbiausi, formavosi alkoholio vartojimo normos, paaugliai siekė pateisinti, jų manymu, draugų lūkesčius elgtis taip, kaip yra „priimtina“ toje grupėje; jaunystės laikotarpis – išsilaisvinimas nuo tėvų kontrolės išvykus iš namų studijuoti. Šiame etape vyrams buvo svarbu draugų būryje patirti nuotykių, išbandyti savo ribas, integruotis ir būti grupės dalimi. Vėliau alkoholio vartojimo įpročiai ima keistis: atsiranda tam tikros tradicijos (vykstant į svečius atsinešti alkoholio, susitarimas, kiek bus išgerta, alkoholio (nesi)dalinimosi kultūra). Kai kurių vyrų gyvenimuose pasikeičia artimų draugų ratas, kitų – ne. Galima teigti, kad privalomoji norma vartoti alkoholį veikia vėlesniame vyrų gyvenime. Alkoholio vartojimo įpročiai keitėsi tų vyrų, kurie ėmė jį vartoti ne tik draugų rate, bet ir vieni, pasikeitus gyvenimo aplinkybėms, kai kontekstas tampa nereikšmingas, o gėrimas vienam – būdas atsipalaiduoti, numalšinti stresą. Tyrimo duomenys rodo, kad privalomą normą keičia stiprus

poreikis vartoti alkoholį, kuris gali tapti priklausomybe. Alkoholio vartojimo tradicijos formuoja socialines normas, kurios būdingos konkrečiai kompanijai (artimų draugų, giminaičių, pažįstamų ar kaimynų, bendradarbių). Šios normos atsiskleidžia per vyrų įvardijamus įpročius: vaišingumas, bendravimas vartojant alkoholį, skirtingas elgesys skirtingose situacijose (ar alkoholis vartojamas pažįstamoje namų aplinkoje, ar viešame susibūrimė, vakarėlyje).

Kaip santykis su aplinka lemia alkoholio vartojimo tipus

Tyrimo dalyviai, dalindamiesi kas juos paskatina ir kodėl (nesi)nori vartoti alkoholį, įvardino įvairiausias priežastis: nuo jokios priežasties nebuvimo iki mėgavimosi alkoholio skoniu, draugų įtakos, streso, skaudžių gyvenimo įvykių, pasikeitusios sveikatos būklės. Keli vyrai kalbėjo apie alkoholio skonį, pasakojo kodėl jiems norisi vartoti. Šie vyrai alkoholį vartoja ir vieni. Tomas (35 m.) turi savo mėgstamą alaus rūšį, alkoholį perka specializuotose parduotuvėse, mėgaujasi skoniu. Kita jo įvardinta priežastis – noras atsipalaiduoti: „<...> vienas, kad randi sau skanų kažką tai <...>. O, antras, gal... <...> atpalaiduoja smegenis.“ Marius (38 m.) daugiau dėmesio skiria skoniu, alkoholio kokybei: „Jeigu geras, kokybiškas alus, jis man yra skanus. Pats iš savęs alus man patinka, jo skonis.“

Tyrimo dalyvių išsakytos alkoholio vartojimo priežastys patvirtina socialinio ir aplinkos konteksto modelio asmeninę-istorinę dimensiją, nes kiekvieno vyro santykis su alkoholio vartojimu yra individualus. Vieniems tai sukelia atsipalaidavimą ir teigiamus jausmus:

<...> savo maloniems jausmams arba savo vidinei saviraiškai reikia alkoholio. (Domantas, 36 m.)

<...> jau ramybė, tu gali sau būt su savimi [nusijuokia] realiai. <...> (Aleksas, 40 m.)

Kitus paskatina veiklai, sprendžiant kylančias problemas arba jas ignoruojant, skatina vertybių perkainavimą, padeda išvertinti savo socialinę padėtį:

<...> gal drąsos atsiranda, kai eini į šokių daugiau alkoholio išgėręs. (Tadas, 38 m.)

Simonas (39 m.) mano, kad gyvenant keičiasi žmogaus mąstymas, todėl ir alkoholio vartojimo įpročiai kinta. Taip pat Simonas mano, kad bęstant išsiugdo mėgstamų alkoholinių gėrimų skonis, alkoholio kiekiai bęgant metams mažėja: „Bet kuriuo atveju keičiasi ir bendras mąstymo lygis, ir suvokimas dėl alkoholio žalos. Atitinkamai ir to skonio pasirinkimas. <...> nebežiūri į tą pigumą. Į tą atitinkamą skonį, kokybę. Ir tas kiekio vartojimas sąlyginai mažėja, įvertinant tas pasekmes ir kokią žalą duoda <...>“

Pasak Artur (37 m.), noras vartoti alkoholį nekyla vien tik iš savęs, – tai lemia aplinka, kurioje žmogus augo. Jis save priskyrė darbininkų klasės atstovams, todėl alkoholio vartojimas yra norma: „<...> aš, pavyzdžiui, labiau tokio vidutinio žmonių rato. <...> tai irgi... daug ką reiškia. Nėra ten kažkokių profesorių vien tik ar dar ko nors, ir tas bendravimas, ir nuo jo priklauso viskas. Vienas gali tiesiog bendrauti neišgėręs – jis atsipalaiduoja, o kitas – jis negali, tiesiog turi išgerti <...>“

Pasak Ward (2011), vienas iš asmeninio-istorinio aspekto bruožų yra individo išgyvenimai, kurie lemia alkoholio vartojimo įpročių kaitą. Tyrimo dalyviai pasidalino savo istorijomis, taip pat dėl kokių gyvenimo įvykių nustojo vartoti alkoholį (privalomą normą). Adam (35 m.) svarstė, jog gyvenant keitėsi jo užimtumas, išskyrė vaikų gimimą ir būtinybę galvoti apie rytojų. Net patyręs šeimoje skaudžią netektį, visą dėmesį sutelkė į darbą ir nemalšino skausmo alkoholiu: „Aš turėjau ten tų, (*lėtai renka žodžius*) tokių rimtų pakankamai... <...> ne savo sveikatos... turėjau aš... esu vaiką palaidojęs pirmą, nesėkmė buvo... tai taip, čia buvo pakankamai toksai psichologinis sunkus momentas.“ Tadas (38 m.) teigė, jog vartojimo įpročius lėmė šeimninė padėtis: „<...> gimė dukra, ir tie vakarėliai sumažėjo.“ Kitiems įpročių pokytį lėmė pablogėjusi jų sveikatos būklė: „<...> dabar po tos ligos, <...> Tai tenka atsisakyti.“ (Gabrieliūs, 45 m.); „<...> turiu stuburo išvaržą <...> alkoholį išgeri, atsipalaiduoji... <...> bet paskui kažkaip pasižiūrėjau, kad taip per dažnai gaunasi, tai supratau, kad reikia kažką kitką daryt.“ (Tadas, 38 m.) Tačiau dalis vyrų, veikiami socialinės aplinkos, susibūrimų metu negali atsisipirti kitų daromai įtakai ir išgeria: „<...> linksma, susitinki gal kokį pažįstamą seną, <...> Užsikabliuoji.“ (Adam, 35 m.), „<...> jeigu visai negerisi, tai irgi sakys, nu, ko čia atėjo.“ (Eimantas, 45 m.), „Gal užprogramuota, kad reikia pavartot.“ (Laimis, 39 m.)

Kiti tyrimo dalyviai neįvardino jokių sąsajų tarp gyvenimo įvykių ir alkoholio vartojimo įpročių, netgi neigė tokią galimybę. Tyrimo dalyvio Mariaus (38 m.) nuomone, to neįmanoma susieti su jo gyvenimo įvykiais: „Ne. Čia neįmanoma. Gal ir įmanoma, <...> tai aš negaliu pritempti <...>“

Taigi asmeninės vyrų istorijos rodo, kad kiekvienas iš jų individualiai pagrindžia savo alkoholio vartojimo įpročius – dėl ko ir kas juos skatina vartoti ar atsisakyti. Vyrų, turintys aukštesnį išsilavinimą, žinių apie alkoholio

kokybę ir poveikį, kalbėjo apie skonio svarbą, alkoholio rūšies pasirinkimą. Daugumai alkoholio vartojimas siejosi su noru atsipalaiduoti. Dalis vyrų atvirai dalinosi asmeninėmis gyvenimo įvykių istorijomis ir detalėmis, analizuodami ir reflektuodami, kaip gyvenant keitėsi jų alkoholio vartojimo įpročiai: paauglystės ir jaunystės laikotarpiu negalvodami apie pasekmes, alkoholio žalą, savęs nevaržė ir alkoholį vartojo intensyviai, dideliais kiekiais, o keičiantis gyvenimo aplinkybėms: sukūrus šeimą, suradus ar keičiant darbą, išgyvenus skaudžius įvykius, dėl sveikatos problemų, – vyrai kėlė kitus prioritetus, nei buvo įpratę jaunystėje. Dalis vyrų, kurių gyvenimo aplinkybės stipriai keitėsi, ėmė alkoholio vartoti mažiau nei paauglystės ir jaunystės laikotarpiu. Visos šios aplinkybės atskleidžia individualių patirčių svarbą alkoholio vartojimo normų dinamiškai. Vyrų, kurie alkoholį vartoja nuo paauglystės ir jaunystės iki dabar, nepaisant išsilavinimo, darbo ar šeimos kūrimo, artimų draugų ratas išlikęs, dalis vartoja ir vieni. Galima teigti, kad privalomoji alkoholio vartojimo norma nepakitus.

Diskusija

Pristatomi atlikto tyrimo rezultatai apie darbingo amžiaus tyrime dalyvavusių vyrų požiūrį į sveikatą bei alkoholio vartojimą turi tam tikrų ribotumą. Pirmasis trūkumas – tyrimo dalyvių pasiekiamumas. Pasiekti darbingo amžiaus vyrus buvo iššūkis, nes ši vyrų amžiaus grupė yra viena iš aktyviausių visuomenės dalių: dažniausiai dirbantys, turintys šeiminių įsipareigojimų. Dėl šių priežasčių daugelis kviestų potencialių tyrimo dalyvių atsisakydavo interviu, nepaisant išsilavinimo ir užimtumo. Kitas tyrimo ribotumas – kalbos barjeras, neleidęs užmegzti kontakto su tautinių mažumų atstovais Pietryčių Lietuvoje. Asmenys, kurie gyveno kaimo vietovėje, dažnai turintys žemesnį išsilavinimą, buvo pasyvūs, nemotyvuoti bendrauti. Nepaisant šių trūkumų, tyrimas turi ir privalumų: kokybinis tyrimas leido giliau suprasti socialinį ir aplinkos konteksto modelį per tyrimo dalyvių patirtis, socialinių normų formavimosi ypatybes, išskirti alkoholio vartojimo tipus.

Šiame tyrime dalyvavę vyrai alkoholį pradėjo vartoti paauglystės laikotarpiu, maždaug 16 m. amžiaus, dar besimokydami mokykloje. Paauglystės ir jaunystės laikotarpiu vyravo stiprus ir žalingas alkoholio vartojimas. Tą patvirtina ir Tamutienės, Visockytės (2009), Baltrušaitytės, Bulotaitės (2011), Borsari, Carey (2001), Glassman et al. (2016) ir kitų mokslininkų tyrimai. Pasak jų, alkoholio vartojimo pasekmių suvokimas tam tikru mastu yra nulemtas kultūriškai ir iš dalies grindžiamas asmenine patirtimi. Vakarų visuomenėse individai jau ankstyvojoje paauglystėje alkoholio poveikį suvokia kognityvinėje, fiziologinėje ir emocinėje srityse. Ankstyvoje

paauglystėje individas dar neturi patirties, todėl suvokimą apie alkoholį ir jo vartojimo pasekmes įgyja per suaugusiųjų ir bendraamžių stebėjimą, jų patirčių perteikimą. Alkoholio vartojimas šiame amžiaus tarpsnyje dažniausiai vertinamas neigiamai. Prasidėjus brendimo laikotarpiui šis vertinimas ima keistis, o lūkesčius vis labiau ima keisti asmeninė patirtis (Lemmens et al. 2016). Sudhinaraset et al. (2016) teigia, kad tyrimai atskleidžia, kad didesnis alkoholio vartojimas tarp tėvų ir bendraamžių yra susijęs su padidėjusiu alkoholio vartojimu tarp paauglių ir jaunų suaugusiųjų. Šio tyrimo metu išryškėjo, kad jaunuolis, suvokdamas, kad jo draugams būdingas stiprus alkoholio vartojimas ir spaudimas gerti, turi teigiamą požiūrį ir tam pritaria labiau vadovaudamasis šia nuostata nei savo asmenine. Šiame laikotarpyje svarbios besiformuojančios socialinės normos.

Empirinio tyrimo duomenys leido atskleisti, kada ir kaip formuojasi socialinės normos vyrų gyvenime, kokią jos daro įtaką alkoholio vartojimo įpročiams. Nors Lietuvoje analizuota socialinių normų reikšmė paauglių alkoholio vartojimo kontekste (Motužė 2019), tyrinėtas socialinių normų poveikis jaunimo alkoholio vartojimo įpročiams (Tamutienė, Visockytė 2009), analizuoti normatyviniai įsitikinimai (Kučienė 2010), pristatytas socialinių normų teorija pagrįstų intervencijų poveikis alkoholio vartojimui (Kravčenko, Šeibokaitė 2018), tačiau kokybinių tyrimų, kurie tirtų vyrų alkoholio vartojimą socialinio ir aplinkos kontekste, pasigendama.

Kita svarbi problema, išryškėjanti dar paauglystės ir jaunystės laikotarpiu, – žalingas alkoholio vartojimas. Šio tyrimo dalyviai, kalbėdami apie alkoholio vartojimo įpročių formavimąsi pastaruoju laikotarpiu, pabrėžė draugų įtakos svarbą, siekį pritaipyti bendraamžių grupėje, todėl dažnai nekontroliavo suvartojamo alkoholio kiekio ir išgertuvių dažnumo. Kitaip tariant, vyrai, būdami jaunuoliais, neturėjo ribų. Remiantis RARHA SEAS (*Reducing Alcohol Related Harm*) tyrimo duomenimis, Europos kontekste Lietuvoje alkoholio problemų paplitimas yra didesnis lyginant su Pietų šalimis. Duomenys pagal lytį rodo, kad vyrai patiria daugiau su alkoholiu susijusių problemų ir susirgimų. Amžiaus skirtumai parodė, kad jauno amžiaus dalyviai patiria didesnes alkoholio vartojimo pasekmes (Bruguera et al. 2016). Šiame tyrime susirgimai tyrimo dalyvių nėra siejami su alkoholio vartojimu. To priežastis gali būti jaunas amžius, dalies vyrų propaguojamas aktyvus gyvenimo būdas. Sudhinaraset et al. (2016) teigia, kad individai, turintys didesnę socialinę paramą ir santykį su bendruomene, yra sveikesni, nes jie turi geresnę informacijos apie sveikatą prieinamumą, gali naudotis geresnėmis sveikatos priežiūros paslaugomis ir turi didesnę finansinę paramą sveikatos išlaidoms padengti. Naujausiais Lietuvos statistikos departamento (2021) duomenimis apie darbingo amžiaus vyrų sveikatą, 2020 metais ligotumas, tiesiogiai nulemtas alkoholio vartojimo, 45–49 m.

amžiaus grupėje yra didžiausias ir daugiau nei 3 kartus didesnis nei moterų. 35–44 m. amžiaus grupėje didžiausias ligotumas tarp kaimo gyventojų. Dėl COVID-19 pandemijos duomenys gali būti netikslūs dėl paslaugų prieinamumo ribotumo.

Vis dėlto atlikto tyrimo duomenys labiau atskleidžia socialinių normų reikšmę alkoholio vartojimui. Tyrimo metu išryškėja, kad paauglystės ir jaunystės laikotarpiu konkrečiame aplinkos kontekste susiformavusios socialinės alkoholio vartojimo normos daro įtaką vėlesniame gyvenime. Remiantis socialinės aplinkos poveikiu alkoholio vartojimui galima išskirti du vartojimo tipus.

- **Pasiduodantieji socialinės aplinkos įtakai** – kai iki brandos susiformavusios privalomosios alkoholio vartojimo normos tęsiasi tolesniame jų gyvenime. Šis vyrų tipas išsiskiria į dvi grupes: tuos, kurie alkoholį vartoja tik savaitgaliais ir ypatingomis progomis, ir tuos, kurie vartoja reguliariai kasdien. Vyrų, vartojantys tik savaitgaliais ir ypatingomis progomis, tokį pasirinkimą sieja su darbu. Darbas apibrėžia konkrečių savaitės dienų pasirinkimą (pvz., leisti sau išgerti penktadienio vakarą, pasibaigus darbo savaitę). Viena dalis pasiduodančiųjų socialinės aplinkos įtakai tipo vyrų teigė, kad stresą malšina alkoholiu, kita dalis – alkoholio vartojimą įvardino tik kaip norą atsipalaiduoti, tačiau neigė, kad patiria stresą. Šiuo atveju požiūris, kad alkoholio vartojimas siejamas su malonumu, bendravimu su draugais ar norint numalšinti patiriamą įtampą, yra privalomosios normos pavyzdys.

Pasiduodančiųjų socialinės aplinkos įtakai tipas, analizuojant SAKM socialiniu aspektu, išsiskiria į dvi grupes: alkoholį vartoja tik draugų rate, kompanijoje ir alkoholį vartoja ne tik draugų rate, bet ir vieni. Galima teigti, kad paauglystės ir jaunystės laikotarpiu susiformavusi privalomoji alkoholio vartojimo norma pastūmėjo vyrus link probleminio alkoholio vartojimo ir vėlesniame gyvenime. Geriantys vienišiai sudaro du pogrupius: geriantys savaitgaliais ir ypatingomis progomis, dažniausiai aukštesnio išsilavinimo, gyvenantys mieste ir dėl streso malšinimo arba noru atsipalaiduoti pasimėgaujantys tam tikra alkoholinio gėrimo rūšimi. Gerti vieniems tampa patogu: turint vaikų nereikia rūpintis, kur palikti vaikus, patiriamos išlaidos alkoholiui gali sumažėti, nes pigiau gerti namuose nei bare ar alinėje. Tačiau išlaidos gali ir padidėti, jei vyras viešosiose vietose kontroliuoja išgeriamo alkoholio kiekį, o namuose savęs neriboja. Galima spėti, kad šie vyrai jau turi priklausomybę, kurią maskuoja streso malšinimu, atsipalaidavimu, patogumu ar išsirinkto alkoholio skanavimu. Kitas vienišių pogrupis geria kasdien, dideliais kiekiais, jiems būdingas žalingas vartojimas, dažniausiai yra žemesnio išsilavinimo. Dideli alkoholio kiekiai ir kasdienis gėrimas siejamas su priklausomybe nuo alkoholio, – tada privalomoji norma nėra svarbi. Gerdami vieni, asmenys jau nekontroliuoja savo poreikio, sugėrovai

nereikalingi, o socialinis ir aplinkos kontekstas (kada, kur ir su kuo vartoti) tampa nesvarbus.

Pasiduodantieji socialinės aplinkos įtakai individai draugus atsirenka selektyviai arba jie išlieka nuo paauglystės ir jaunystės laikotarpio, jie laikosi tokių pačių ar panašių socialinių normų, vertybių. Draugų ratas dažniausiai būna susiformavęs dar iki brandos, kai formavosi alkoholio vartojimo modelis ir įsitvirtino privalomosios alkoholio vartojimo normos. Išlikęs artimų draugų būrys, sugėrovai (artimi draugai, kaimynai ar giminaičiai, bendradarbiai) skatina ir toliau vartoti alkoholį, palaiko aplinką, kurioje susiformavo privaloma norma (Borsari, Carey 2001).

- Antras alkoholio vartotojų tipas – **atsispiriantieji socialinio konteksto įtakai**. Tai – vyrai, kurie alkoholį intensyviai vartojo paauglystės ir jaunystės laikotarpiu, tačiau pasikeitus asmeniniam-istoriniam aspektui (gyvenimo įvykiams) jų alkoholio vartojimo įpročiai taip pat pasikeičia: suvartojamo alkoholio kiekis mažėja, alkoholis vartojamas tik ypatingomis progomis arba jo visiškai atsisakoma. Kitaip tariant, socialinė aplinka tarsi ištraukia vyrus iš konteksto, kuriame įsitvirtinusi privalomoji norma. Gyvenimo įvykiai, kurie turi didelę reikšmę keičiantis alkoholio vartojimo modeliui, yra tokie: darbas, šeima, kiti įsipareigojimai (būsto išlaikymas), sveikatos būklė. Šiam vyrų tipui būdingas saikingas alkoholio vartojimas, saviveiksmingumas, nes jų gyvenime išryškėja vertybės, orientuotos į šeimą ir jos poreikius, bendrą laisvalaikį, sveikatą. Vyrai perkainoja vertybes, reflektuoja savo gyvenimo patirtį, todėl požiūris į paauglystėje ir jaunystėje alkoholio vartojimą, kai susiformavo alkoholio vartojimo socialinės normos, reikšmingai pasikeičia. Vieni vyrai pastebi, kad pakitus jų alkoholio vartojimo įpročiams, t. y. sumažėjus arba atsisakius alkoholio, draugų ratas susiaurėja, draugai patys atsitraukia, kiti atsisako bendravimo su geriančiais draugais. Jie nepasiduoda privalomos normos poveikiui. Tai rodo, jog kurtas santykis su draugais buvo grįstas bendravimu, neatsiejamu nuo gėrimo. Jie savo vis dar geriantiems draugams teisinasi darbu, šeima ar kitomis aplinkybėmis, tačiau galima teigti, kad šiuo atveju privalomoji norma yra nepaveiki. Jie nesigaili dėl savo pasikeitusių įpročių. Neatsisakę alkoholio leidžia sau išgerti tik ypatingomis progomis, alkoholio kiekį riboja: išgeria tik tam tikrą kiekį, dažnai konkrečią gėrimo rūšį. Vis dėlto reikėtų diferencijuoti tuos, kurie neatsispiria, esant skatinančioms alkoholio vartojimą aplinkybėms (veikia privalomoji norma), ir tuos, kurie nepasiduoda aplinkos daromai įtakai ar spaudimui išgerti – turi tvirtą pasikeitusią nuostatą, – jei nusprendė nebevartoti alkoholio dėl tam tikrų priežasčių (propaguoja sveikatą gyvenimo būdą, dėl sveikatos), tai ir nevartoja. Šie vyrai esamą aplinkos kontekstą koreguoja reflektuodami apie alkoholio poveikį jų sveikatai ir aplinkai (šeimai, vaikams, darbiui), jie geba atsiriboti nuo privalomosios normos.

Apibendrinimas

Visi tyrime dalyvavę vyrai alkoholį pradėjo vartoti ir susiformavo vartojimo įpročius paauglystėje. Svarbiausią įtaką tam turėjo draugų, bendraamžių, pažįstamų aplinka, kurioje bendravimas be alkoholio buvo neįsivaizduojamas. Susibūrę ir bendraudami laisvalaikiu, paaugliai patirdavo tam tikrą išorinį spaudimą, kurį būtų galima vadinti privalomąja norma. Alkoholio vartojimo privalomumas paauglystėje formuojasi nuosekliai. Jis giliai įsitvirtina sąmonėje ir elgsenoje. Paauglys įsitikinęs, jog turi pateisinti savo draugų lūkesčius, todėl šiam laikotarpiui būdingas stiprus ir net žalingas alkoholio vartojimas. Socialinės normos (privalomoji, aprašomoji), susiformavusios paauglystėje, toliau tęsiasi jaunystės laikotarpiu, kai dauguma jaunuolių išvyko iš savo namų mokytis, dažniausiai į kitus miestus. Jaunuoliai dažnai yra susidarę klaidingą nuomonę (tai būdinga aprašomajai normai), kad jų bendraamžiai dažnai ir daug vartoja alkoholio (pliuralistinis ignoravimas). Stiprėja siekis integruotis, būti grupės nariu. Taip pat šiame laikotarpyje pasireiškia netikras konsensusas (vienas iš klaidingų įsitikinimų raiškos tipų), kai stipriai vartojantys jaunuoliai mano, kad ir kiti vartoja alkoholį dideliais kiekiais.

Susiformavusios socialinės normos darė įtaką vėlesniame vyrų gyvenime. Subrendus ir tapus nepriklausomiems, turint darbą, galbūt sukūrus šeimą, alkoholio vartojimo įpročiai vieniems vyrams išlieka, kitiems – keičiasi. Brandos laikotarpiu išsiskiria du alkoholio vartotojų tipai: pasiduodantieji ir atsispiriantieji socialinės aplinkos įtakai. Pirmasis tipas apibūdina vyrus, kuriems būdingas toks pats kaip paauglystės ir jaunystės laikotarpiu įsitikinimas, jog alkoholio vartojimas yra neatsiejama jų gyvenimo dalis. Jie dažnai yra išlaikę stiprų ryšį su draugais, kurie turi tokius pačius alkoholio vartojimo įpročius, todėl galima teigti, kad privalomoji alkoholio vartojimo norma vis dar stipriai veikia. Alkoholis vartojamas priklausomai nuo aplinkybių: vieni vartoja išskirtinai po darbo savaitės, kiti – kasdien. Svarbu pažymėti, jog dalis vyrų alkoholį ima vartoti vieni, jiems nebereikia draugų, su kuriais anksčiau buvo įpratę vartoti. Šie vienišiai savo įprotį gerti vienam pateisina įvairiai, tačiau galima daryti prielaidą, kad jie tampa priklausomi nuo alkoholio. Jų savikontrolė mažėja, gėrimo draugų nebereikia, aplinkos kontekstas tampa nereikšmingas. Geriantieji kasdien ir dideliais kiekiais priklausomi tampa greičiau.

Analizuojant atsispiriančiųjų socialinio konteksto įtakai tipą išsiskiria dvi grupės: mažinantieji alkoholio vartojimą ir visiškai atsisakiusieji. Geriantieji mažesniais kiekiais pasiduoda aplinkos daromai įtakai ir retkarčiais išgeria, kartais ir peržengdami savo „normą“. Jiems susidariusios palankios aplinkybės vartoti alkoholį sukelia nostalgiskus jausmus, jie dažnai jaučia išorinį spaudimą išgerti. Visiškas alkoholio atsisakymas siejamas su

propaguojamu sveiku gyvenimo būdu ar dėl sveikatos problemų. Šie pokyčiai formuojasi lėtai, tam reikia didelių pastangų, nes socialinė aplinka to neskatina. Tikėtina, kad nesant šių priežasčių, vyrai nekeistų nuostatos, susiformavusios dar paauglystės laikotarpiu, taigi privalomoji norma neišnyktų.

Literatūra

- Baltrušaitytė, R., Bulotaitė, L. 2011. „Studentų alkoholio vartojimo lūkesčių, saviveiksmingumo, motyvų ir alkoholio vartojimo sąsajos“. *Psichologija* 44: 88–103.
- Berkowitz, A. D. 2005. *An Overview of the Social Norms Approach. Changing the Culture of College Drinking: A Socially Situated Health Communication Campaign. In Changing the Culture of College Drinking: A Socially Situated Prevention Campaign*, ed. L. Lederman, 193–214. New York: Hampton Press.
- Borsari, B., Carey, K. B. 2001. “Peer influences on college drinking: A review of the research”. *Journal of Substance Abuse* 13: 391–424.
- Bruguera, C., Segura-Garcia, L., Colom, J. 2016. *Individual harm. Comparative monitoring of alcohol epidemiology across the EU: Baseline assessment and suggestions for future action. Synthesis report*. RARHA SEAS: 155–179.
- Cialdini, R. B., Kallgren, C. A., Reno, R. R. 1991. “A Focus Theory of Normative Conduct: A Theoretical Refinement and Reevaluation of the Role of Norms in Human Behavior.” *Advances in Experimental Social Psychology* 24: 201–234.
- Glassman, T. J., Dodd, V. J., Sheu, J. J., Rienzo, B. A., & Wagenaar, A. C. 2010. “Extreme ritualistic alcohol consumption among college students on game day”. *Journal of American college health: J of ACH* 58(5), 413–423.
- Glassman, T. J., Kruger, J. S., Deakins, B. A., Paprzycki, P., Blavos, P. P., Hutzelman, E. N. et al. 2016. “Abstinence, Social Norms, and Drink Responsibly Messages: A Comparison Study.” *Alcohol and Drug Education* 60 (2): 72–90.
- Grigoriev, P., Jasilionis, D., Shkolnikov, V. M., Mesle, F., Vallin, J. 2015. “Spatial Variation of Male Alcohol related Mortality in Belarus and Lithuania”. *European Journal of Public Health* 26 (1): 95–101.
- Gruenewald, P. J., Remer, L. G., LaScala, E. A. 2014. “Testing a social ecological model of alcohol use: the California 50-city study”. *Addiction (Abingdon, England)* 109(5), 736–745.
- Higienos instituto Lietuvos sveikatos rodiklių informacinė sistema. 2021. Interneto prieiga: <https://www.hi.lt/lt/lrsis.html> [žiūrėta: 2021.05.15]
- Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. 2020. Mirties priežastys 2019. Vilnius. Interneto prieiga: http://hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Statistikos/Mirties_priežastys/Mirties_priežastys_2019.pdf [žiūrėta: 2020.10.09]
- Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. 2020. Visuomenės sveikatos būklė Lietuvos savivaldybėse 2019 m. Vilnius. Interneto prieiga: https://hi.lt/uploads/pdf/padaliniai/BAS/2020/Savivaldybiu_leidinys_2020.pdf [žiūrėta: 2020.12.05]

- Higienos institutas. 2016. Trumposios intervencijos: alkoholio vartojimo įpročių patikros ir pagalbos teikimo rekomendacijos. Vilnius. Interneto prieiga: https://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Rekomendacijos/HI_Metodines%20rekomendacijos_alkoholio%20vartojimas.pdf [žiūrėta: 2021.02.18]
- Freisthler, B., Lipperman-Kreda, S., Bersamin, M., & Gruenewald, P. J. 2014. "Tracking the When, Where, and With Whom of Alcohol Use: Integrating Ecological Momentary Assessment and Geospatial Data to Examine Risk for Alcohol-Related Problems". *Alcohol research: current reviews* 36(1), 29–38.
- Foster S., Gmel G., Estevez N., Bahler C., Mohler-Kuo M. 2015. "Temporal Patterns of Alcohol Consumption and Alcohol-Related Road Accidents in Young Swiss Men: Seasonal, Weekday and Public Holiday Effects". *Alcohol and Alcoholism* 50(5): 565–572.
- Kravčenko, K., Šeibokaitė, L. 2018. „Socialinių normų teorija pagrįstų intervencijų poveikis alkoholio vartojimui: aprašomųjų normų vaidmuo. Literatūros apžvalga“. *Visuomenės sveikata* 3 (82): 9–15.
- Kučienė, V. 2010. Paauglių normatyvinių įsitikinimų apie alkoholio ir tabako vartojimą bei alkoholio ir tabako vartojimo sąsajos. Magistro tezės. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Motužė, M. 2019. Atsparumo bendraamžių įtakai, aprašomųjų bei įsakomųjų normų reikšmė paauglių alkoholio vartojimui. Magistro tezės. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Mustonen, H., Makela, P., Lintonen, T. 2016. "Situational Drinking in Private and Public Locations: A Multilevel Analysis of Blood Alcohol Level in Finnish Drinking Occasions". *Drug and Alcohol Review* 35(6): 772–784.
- Lemmens, P., Vandlik, E., Elekes, Z. 2016. Motives for drinking and non-drinking. Comparative monitoring of alcohol epidemiology across the EU: Baseline assessment and suggestions for future action. Synthesis report. RARHA SEAS: 54–73.
- Leonavičius, V., Pakrijauskaitė, A. 2019. „Alkoholio vartojimas: socialinis ir aplinkos kontekstas bei vyriškosios lyties tapatumas“. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas 10(1): 51–74.
- Lexicon of alcohol and drug terms published by the World Health Organization. 1994. Interneto prieiga: https://www.who.int/substance_abuse/terminology/who_lexicon/en/ [žiūrėta: 2021.01.09]
- Lietuvos statistikos departamentas. 2020. Lietuvos gyventojų sveikata (2020 m. leidimas) / Health of Population of Lithuania (edition 2020). Interneto prieiga: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventoju-sveikata-2020/alkoholio-vartojimas> [žiūrėta: 2020.12.05]
- Lietuvos statistikos departamentas. 2021. Alkoholio ir tabako vartojimas ir padariniai 2020 m. Internato prieiga: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=8771609> [žiūrėta: 2021.05.20]

- OECD/European Observatory on Health Systems and Policies. 2019. *Lithuania: Country Health Profile 2019, State of Health in the EU, OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies, Brussels*. Interneto prieiga: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/state/docs/2019_chp_lt_lithuanian.pdf [žiūrėta: 2020.10.22]
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). 2019. *Alcohol consumption*. Interneto prieiga: <https://data.oecd.org/healthrisk/alcohol-consumption.htm> [žiūrėta: 2021.04.02]
- Studer, J., Baggio, S., Deline, S., N' Goran, A. A., Henchoz, Y., Mohler-Kuo, M., Daepfen, J. B., & Gmel, G. 2015. "Drinking locations and alcohol-related harm: Cross-sectional and longitudinal associations in a sample of young Swiss men". *The International journal on drug policy* 26(7): 653–661.
- Sudhinaraset, M., Wigglesworth, C., Takeuchi, D. T. 2016. "Social and Cultural Contexts of Alcohol Use: Influences in a Social-Ecological Framework". *Alcohol research: current reviews* 38(1), 35–45.
- Tamutienė, I., Visockytė, E. 2009. „Kauno bendrojo lavinimo mokyklų mokinių požiūrio atotrūkis vertinant savo ir kitų alkoholio vartojimą“. *Filosofija. Sociologija* 20 (4): 365–374.
- Tamutienė, I. 2014. „Alkoholio vartojimo ir priklausomybės nuo alkoholio sąvokų apibrėžties problematika: socialinės dimensijos įtraukties aspektas“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 5 (2): 178–201.
- Quigg, Z., Hughes, K., Bellis, MA. 2013. "Student Drinking Patterns and Blood Alcohol Concentration on Commercially Organised Pub Crawls in the UK". *Addictive Behaviours* 38(12): 2924–2929.
- Ward, B. W. 2011. "Identifying Environmental Effects on Alcohol Use and Social-Norms: The Socio-environmental Context Model" *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 21 (5): 502–520.
- World Health Organization. 1994. *Lexicon of alcohol and drug terms*. Interneto prieiga: https://www.who.int/substance_abuse/terminology/who_lexicon/en/ [žiūrėta: 2020.10.21]
- World Health Organization. 2018. Harmful use of alcohol. Interneto prieiga: <https://apps.who.int/gho/data/node.sdg.3-5-viz?lang=en> [žiūrėta: 2020.10.19]

Influence of the Socio-environmental Context on Alcohol Consumption among Men in The South-eastern Region of Lithuania

ALMANĖ PAKRIJAUSKAITĖ

Vytautas Magnus University

Summary

Male mortality due to alcohol related causes in Lithuania is still one of the highest among European Union countries. This article discusses the impact of socio-environmental context on alcohol consumption by analysing 29 semi-structured interviews with 35-45 year old men living in the Southeast region of Lithuania. The aim of this article is to reveal the formation of injunctive alcohol consumption norms for men in relation to their socio-environmental context. The study revealed that the role of social norms (injunctive and descriptive) strongly determines the formation of alcohol consumption habits during youth and adolescence and continues in later life. There are two types of male alcohol consumption: the “Susceptible to the Influence of the Social Context” type, where the injunctive alcohol consumption norm is maintained for the rest of the individual’s life, and the “Resisting the Influence of the Social Context” type, where the injunctive norm decreases or is abandoned.

Keywords: alcohol consumption, social norms, injunctive and descriptive norms, socio-environmental context model.